

İslam'da Savaş Hukuku ve Savaş Ahlakı

Prof. Dr. Mehmet Görmez
İslâm Düşünce Enstitüsü Başkanı

Prof. Dr. Mehmet Görmez
İslâm Düşünce Enstitüsü Başkanı

İSLAM'DA SAVAŞ HUKUKU VE SAVAŞ AHLAKI

Besmele... Hamdele... Salvele...

1

Değerli Kardeşlerim,

İnsanlık tarihi nice vahşi savaşlara, nice barbar katliamlara şahit oldu. Fakat 46 gündür Gazze'de, Filistin'de şahit olduğumuz vahşeti tavsif etmek mümkün değildir. Tarihte savaşlar hep var olmuştur. Fakat Gazze'de yaşananlara baktığımızda bugüne kadar savaş hukukundan, savaş ahlakından yoksun böylesi bir katliam hiç görülmemiştir. Bütün dinlerin, kültür ve medeniyetlerin savaş hukuku ve savaş ahlakına dair kabul ettiği her ne varsa bu süre içerisinde hunharca ihlal edildi. Cenevre sözleşmelerinin bütün maddeleri daha önce Ruanda'da, Bosna'da, Afganistan'da, Irak'ta nasıl çiğnendiyse bu hukuk ve ahlak tanımaz katliamda da bir kez daha çiğnendi, çiğnenmeye de devam ediyor. Bırakın herhangi bir devleti, herhangi bir terör örgütü dahi bu kadar çocuğu katletmemiştir, sivil insanları bu kadar pervasız hedef almamıştır. Siviller hastaneye koştuklarında hastaneler, okullara sığındıklarında okullar, kamplara gittiklerinde kamplar bombalanıyor. Koca şehrin bütün hastaneleri âdeta çocuk mezarlıklarına dönüşmüş durumda. 2,5 milyon insan açlığa, susuzluğa mahkûm edilmiş durumda. İlaçtan, ışıktan, gıdadan mahrum bırakılmış vaziyette. Üstelik bütün bunlar dünyanın gözü önünde oluyor.

Bu sebeple bugünkü derste İslam'da savaş hukuku ve savaş ahlakına dair bazı notları sizlerle paylaşmak istiyorum.

Savaş Hukuku ve Savaş Ahlakı Literatürü

Değerli Kardeşlerim,

Öncelikle ifade etmek isterim ki İslam medeniyeti insanlığa hiçbir kültürde, hiçbir medeniyette görülmeyen bir savaş hukuku ve savaş ahlakı takdim etmiştir.

İlk büyük fakihlerin insanlığa bıraktığı en büyük miraslardan biri kitâbu's-siyer literatürüdür. Buradaki *siyer* ifadesi, uluslararası ilişkiler anlamındadır. Bu literatürde savaş hukuku ve savaş ahlakı bütün yönleriyle ele alınmıştır. İmam Ebu Hanife'nin birinci talebesi İmam Muhammed'in bu konuda yazdıkları, Batı âleminde devletler hukukunun kurucusu olarak kabul edilen Hugo Grotius'un *Savaş ve Barış Hukuku* kitabına da kaynaklık etmiştir. Ayrıca ilk asırlarda yazılan bütün kitâbu'l-cihadlar da bu literatürün bir parçası olarak savaş hukukuna ve savaş ahlakına yer verilmiştir.

Bu literatürün muhtevasında şunlar vardır: Savaşlarda dokunulmazlığı olan insanlar kimlerdir? Sivil-asker ayırımını nasıl yapmalıyız? Savaş halinde olmayan sivillere nasıl muamele edilir? Hedef gözetmeksizin rastgele saldırılar düzenlenebilir mi? Gece baskınları yapmanın hükmü

nedir? Çocuk ve kadınlar başta olmak üzere siviller canlı kalkan olarak kullanıldığında nasıl hareket edilmelidir? Eman dileyenlere nasıl muamele edilir? Düşmanların malı mülkü yağmalanabilir mi? Hayvanlarına nasıl muamele etmek gerekir? Tabiatın hakkına, şehirlerin hukukuna nasıl riayet edilir? Askerî bilgiler elde etmek için bile olsa işkence yapmak ne denli haramdır? Esirlerin hükümleri nelerdir? Yaralıları tedavi ettirmek ne derece gereklidir? Düşman ölümlerini ne yapmak gerekir? Bu vb. sorular etrafında merhamet yüklü adaleti tesis edecek ve ahlakın yüksek umdelerini hayata geçirecek İslam medeniyetinin yüz akı evrensel ilke ve prensipleri, 1300 yıl önce oluşturulan bu literatürde tartışılmış ve her biri birer neticeye bağlanmıştır. Öyle ki bugün hâlâ uygulanamayan Cenevre sözleşmelerinde dahi bulamayacağımız yüksek insani ilkeleri bu literatürde görebiliyoruz.

Kur'an ve Sünnet

Kıymetli Kardeşlerim,

Şüphesiz, bu hukukun asıl temellerini kerim kitabımız Kur'an-ı Kerim atmıştır. Uzun süre savaşa izin vermeyen Kur'an, Müslümanların, hicret ettikten sonra dahi yoğun saldırılara maruz kalmaya devam etmesi üzerine ancak savaşa izin vermiştir: “أَذِنَ لِلَّذِينَ يُفَاتِلُونَ بِيَهُمْ ظُلْمًا” / Saldırıya uğrayanlara zulme maruz kaldıkları için savaş izni verildi.”¹

Savaşta ise sınırları aşmamayı en önemli ilke ve prensip kabul etmiştir.

“وَقاتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ الَّذِينَ يُفَاتِلُونَكُمْ وَلَا تَعْتَدُوا” / Sizinle savaşanlarla siz de Allah yolunda savaşın fakat sınırı aşmayın;

“إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْمُعْتَدِينَ” / Allah savaş hukukunun sınırlarını aşanları sevmez.”²

***

Kur'an'ın işaret ettiği bu sınırları Hz. Peygamber, kendi hayatında sözleri ve yaşantısıyla ortaya koymuştur.

Savaş hukukunun Hz. Peygamber'in dilinde ve tatbikinde ilk ortaya konan sınırları, savaşta dokunulmaz olan insanlarla ilgilidir. Allah Resulü, ilk orduları gönderirken şöyle buyurmuştur:

“انطلقوا باسم الله وبالله وعلى ملة رسول الله” / Allah'ın adıyla gidin ve Allah Resulü'nün adıyla hareket edin.

“ولا تقتلوا شيخا فانيا” / Hiçbir pirifaniyi de öldürmeyin.

“ولا طفلا ولا صغيرا” / Hiçbir çocuğu öldürmeyin.

“ولا امرأة” / Hiçbir kadını öldürmeyin.

“ولا تغلوا” / Aşırı gitmeyin.

“وأصلحوا” / İslah edici olun.

“وأحسنوا” / İhsanda bulunun.

“إن الله يحب المحسنين” / Allah muhsinleri sever.”³

¹ 22/Hac, 39.

² 2/Bakara, 190.

³ Ebû Dâvûd, Kitâbu'l-Cihâd, 2614.

Hz. Peygamber (as.) Bedir'de, Uhud'da, Hendek'te, Hayber'de, Tebuk'te, Mute'de ve diğer tüm savaşlarda, nihayet Mekke Fethi'nde kendisi bu ilkelere sıkı sıkıya bağlı kalmıştır.

Hatta Uhud Savaşı'nda amcası Hz. Hamza'yı paramparça edildiğini görünce “*أما والله مع ذلك لأُمِّلَنَّ*”⁴ der demez Hz. Cebrail, âdeti ikaz mahiyetindeki Nahl suresinin şu son ayetlerini getirir. İlgili ayet şöyledir:

وَإِنْ عَاقَبْتُمْ فَعَاقِبُوا بِمِثْلِ مَا عُوقِبْتُمْ بِهِ / Cezalandıracağınız zaman size yapılanın misliyle mukabele edin.

وَلَئِنْ صَبَرْتُمْ لَهُوَ خَيْرٌ لِلصَّابِرِينَ / Sabrederseniz bu, sizler için daha hayırlıdır.”⁵

Cenab-ı Hak, savaşlarda öfke ve intikam ile hareket etmemeyi Resul'ü üzerinden ümmetine böyle talim etmiştir.

Hulefâ-yi Râşidîn

Değerli Kardeşlerim,

Sonraki halifeler Hz. Ebubekir ile Hz. Ömer de tatbikatıyla, günümüze kadar gelen mektuplar ve emirnameleri ile insanlık tarihinin şeref tabloları denilebilecek savaş hukukunun en ince detaylarını, savaş ahlakının en hassas ayrıntılarını ortaya koymuştur.

Hz. Ebubekir Üsâme b. Zeyd'i Şam'a yolcu ederken Allah Resulü'nün savaş ilkelerini yeniden şu şekilde ifade etmiştir:

“*لا تخونوا* / İhanet etmeyin.

ولا تغلوا / Aşırı gitmeyin.

ولا تغدروا / Masum insanları mağdur etmeyin.

ولا تُمَيِّلُوا / İşkence yapmayın.

ولا تقتلوا طفلاً صغيراً / Küçük çocukları katletmeyin.

ولا شيخاً كبيراً ولا امرأة / Yaşlıları ve kadınları öldürmeyin.

ولا تعقروا نخلاً ولا تحرقوه / Hurma ağaçlarını devirmeyin, yakmayın.

ولا تقطعوا شجرة مثمرة / Meyveli hiçbir ağacı kesmeyin.

ولا تذبخوا شاة ولا بقرة ولا بعيراً إلا لماكله / Yemek için hariç hiçbir koyun, inek ve deveyi boğazlamayın.

وسوف تمرن بأقوام قد فرغوا أنفسهم في الصوامع / Kendilerini manastırlara kapatmış, ibadete vermiş bazı kavimlere uğrayacaksınız.

فدعوهم وما فرغوا أنفسهم له / Onları yaptıklarıyla baş başa bırakın.”⁶

Hz. Ebubekir döneminde Ukbe b. Âmir, bir Hıristiyan beldesini fethettikten sonra başlarındaki patriğin kafasını keserek Medine'ye Halife Hz. Ebubekir'e göndermiştir. Bunun üzerine çok öfkelenen Halife,

⁴ Ferrâ Begavî, *Tefsirü'l-Begavî Meâlimü't-Tenzîl* (Riyad: Darü't-Taibe, t.y), V, 54.

⁵ 16/Nahl, 126.

⁶ Taberî, *Târîhu'r-Rusul ve'l Muluk*, thk. Muhammed Ebu'l-Fadl İbrahim, 2. Baskı, (Mısır: Dârü'l-Meârif, 1967), III, 226.

“لقد بغيتم / Siz azıtmışsınız!

فأستن بفراس والروم / Bizanslıların ve Farisilerin kötü sünnetlerine mi uyuyorsunuz.

Bana kelle taşımayın. Bir haber ve mektup yeter bana.”⁷

der ve Allah Resulü'nün şu hadisini hatırlatır:

Allah Resulü النهى عن النهى والمثلة اشد الناس عذابا يوم القيامة رجل قتل نبيا، وامام ضلالة، وممّئلا من الممّئين / savaştan sonra yağmalamay ve işkence etmeyi yasaklamıştır. Kıyamet günü azabı en şiddetli olanlar; peygamberi öldürenler, insanları dalalete sevk eden devlet adamları, insanlara işkence yapanlardır.”⁸

***

Büyük fetihlerin gerçekleştiği Hz. Ömer döneminde ise bu hukuk âdeta evrensel hukuk ilke ve prensiplerine dönüşmüştür. Hz. Ömer'in tatbikatı bütün insanlığa numune-i imtisal olmuştur.

Halife Ömer Ebu Ubeyde'yi Şam'a gönderirken şöyle demiştir:

بسم الله وعلى عون الله / Allah'ın adı ve yardımıyla gidin.

وامضوا بتأييد الله بالنصر / Allah'tan zafer dileyerek gidin.

وبلزوم الحق والصبر، / Haktan ve sabırdan ayrılmayın.

فقاتلوا في سبيل الله من كفر بالله ولا تعتدوا / Allah yolunda küffarla savaşırken sakın ola sınırları aşmayın.

إن الله لا يحب المعتدين. / Allah sınırları aşanları sevmez.

لا تجبنوا عند اللقاء / Düşmanla karşılaştığınızda korkmayın.

ولا تمئلوا عند القدرة / Gücü elde ettiğinizde işkence etmeyin.

ولا تسرفوا عند الظهور / Galip geldiğinizde israf etmeyin.

ولا تقتلوا هرما ولا امرأة ولا وليدا / Hiçbir ihtiyarı, kadını, çocuğu katletmeyin.

وتوقوا قتلهم إذا التقى الرّحمان وعند حمّة الناهضات وفي شنّ الغارات. / İki ordu karşılaştığında, birbirine karşı hareket ettiğinde, saldırılar yoğunlaştığında dahi onları öldürmekten sakının.

ولا تغلوا عند الغنائم / Ganimetlere karşı aşırı gitmeyin.

ونزّهوا الجهاد عن عرض الدنيا / Cihadı, dünyalık menfaatlardan arındırın.

وابشروا بالرّباح في البيع الذي بايعتم به / Allah ile yapacağınız alışverişteki kâr ile yetinin.

وذلك هو الفوز العظيم / Bu, çok büyük bir başarıdır.”⁹

Hiz. Ömer İran'da mücahitlerden birisinin İranlı savaşçılardan birine “Korkma, sana bir şey yapmayacağım.” dedikten sonra onu öldürdüğü haberi kendisine ulaşınca ordu komutanına bir mektup yazarak şöyle der: “ بلغنى أن رجالا منكم يطلبون العليج حتى إذا أسند في الجبل وامتنع قال رجل مطرس - / Duydum ki, sizden birileri savaş esnasında insanlardan teslim olmasını istemiş, ‘Korkma, sana bir şey yapmayacağım.’ dedikten sonra da onu öldürmüştür. Nefsim elinde olan Allah'a yemin olsun ki, her kim bunu yaparsa boynunu vururum.”¹⁰

Hiz. Ömer'in savaş hukuku ve savaş ahlakının numune-i imtisali ise Kudüs'ü fethi olmuştur. Resulullah'ın vefatından 6 yıl sonra Kudüs, bir İslam yurdu oldu. Hiz. Ömer'in (ra.) fethiyle

⁷ Nesaî, *Kitâbu's-Siyer*, 8928.

⁸ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 3868.

⁹ İbn Kuteybe, *Uyûnü'l-Ahbâr*, (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1997), I, 185-186

¹⁰ İmam Mâlik, *Muvatta'*, II, 44, Cihâd, 4.

Müslümanların yönetim ve himayesine geçen Kudüs, layık olduğu hürmet ve kutsiyeti muhafaza edebilmiş, Kudüs halkı da huzur, özgürlük ve adalete kavuşabilmiştir. Haçlılar'ın Kudüs'ü işgalleri ile Müslümanların Kudüs'ü fetihleri sonrası yaşananlar mukayese edildiğinde aradaki fark daha iyi anlaşılacaktır. Şüphesiz bu durum, farklılıkların bir arada barış ve güven içinde yaşamalarına dair ahlak ve hukuk ilkelerini belirlemiş olan İslam'ın yüceliğinden kaynaklanmıştır. Hz. Peygamber'in (sas.) Medine Vesikası, Hz. Ömer'in (ra.) emannamesine kaynaklık etmiş, Selahaddin Eyyubi ve Yavuz Sultan Selim de kendi dönemlerinde bu emannameyi güncellemişlerdir.

Savaş Hukuku ve Savaş Ahlakı İlkeleri

Zaman ilerleyip harp teknikleri geliştikçe, savaş aletleri farklılaştıkça –henüz ortada kimyasal, nükleer, kitle imha gibi silah çeşitleri yokken– Müslümanlar bazı savaş tekniklerine şahit oldukça İslam'ın getirdiği bu sınırları uygulamak zorlaşmıştır. Söz gelimi Müslümanlar şehirleri tahrip eden mancınıkla, sivil-asker ayırımı gözetilmeksizin rast gele atılan ve Rum Ateşi denilen ucunda ateşli oklarla tanıştılar. Kadın ve çocukların canlı kalkan olarak kullanılmasıyla karşılaştılar.

Bu yeni durumlar fakihlerin savaş hukukuna dair eserlerine çok ilginç tartışma ve konular üzerinden yansıdı. Mesela mancınıkla askerî hedef gözeterek kaleleri vurmaya caiz görmüşler ancak asker-sivil ayırımı yapmaksızın ya da hedef gözetmeksizin şehirleri tahrip etmeyi asla caiz görmemişlerdir. Ancak yangın çıkaran oklarla ilgili ciddi tartışmalar yaşanmıştır. Bazı âlimler bunu, zorunlu askerî durumlarda hedef gözetmek kaydıyla caiz görürken bir kısım ulema ise bunların kullanımını kesin olarak haram addetmiştir.

Bütün bu tartışmalar sonucu fakihler yeni hükümler inşa etmede de gecikmediler. Bu hususta zorunlu askerî gereklilikler ile sivilleri koruma arasındaki dengeye riayet şartı getirdiler. Savaş hukukunda ve savaş ahlakında ısrarcı oldular. Savaş ile yeryüzünde fesat çıkarma farkına işaret ederek savaş aletlerinin kullanımını yeryüzünde fesat çıkarma kapsamında değerlendirdiler. İslam savaş hukukunu asker-sivil ayırımı üzerine bina ettiler.

***

Savaş hukuku konusunda fakihlerin üzerinde durduğu en önemli husus savaşmayan gayr-i muharip sivilleri korumak olmuştur.

1. Savaşta Dokunulmaz Olanlar

İnsan hayatı bakımından bütün hadislerde, savaşta dokunulmaz olan beş sınıf açıkça tatad edilmiştir: kadınlar, çocuklar, ihtiyarlar, rahipler, siviller.¹¹

Fakihler bunlara İslam'ın genel ilkeleri çerçevesinde şunları da ilave etmiştir: hastalar, engelliler, ayağa kalkamayanlar, akıl hastaları, çiftçiler, tüccarlar, zanaatkârlar, çobanlar.¹²

¹¹ Serahsî, *Şerhu's-Siyeri'l-kebir*, thk. Selâhaddin el-Müneccid - Abdülazîz Ahmed, (Kahire: Matbaatü Mısır 1957) I, 78-79.

¹² Buharî, Cihad, 147.

Bunları ayırma konusunda o kadar hassas davranılmıştır ki, mesela fıkıh kitaplarımızda şu iki hususun tartışılması çok manidardır: Harp stratejisi öğreten bir **ihtiyar** yahut ordunun önüne geçerek attığı ilk taşla orduyu teşvik eden **bir kadın** vurulabilir mi, vurulamaz mı?

2. Gece Baskınları

Bazı fakihler gece baskınlarını caiz görmemiş, bazıları ise askerî zaruret kaydıyla buna izin vermemiştir.

3. Sivillerin Canlı Kalkan Olarak Kullanılması

Fukahanın kahir ekseriyeti Müslümanların sivillerin canlı kalkan olarak kullanmasını her hal ve şartta yasaklamış, düşmanın böyle bir tavır sergilemesi durumunda ise Müslümanların saldırmasını caiz görmemiştir ancak askerî zorunluluk nedeniyle az da olsa caiz görenler olmuştur.

4. Hedef Gözetmeksizin Yapılan Saldırıları

Fakat hedef gözetmeksizin yapılan saldırılarla (*el-hucûmâtu'l-aşvâiyye*) sivillerin hedef alınmaması gerektiği konusunda tüm fukaha ittifak etmiştir.

5. Sivil Yaşamın Olağan Akışını Bozmak

Savaşta bir şehrin suyunu kesmek, gıdalarını tahrip etmek, hayvanların yemlerini yok etmek caiz değildir. Ancak bunlar, askerî zorunluluk sınırlarını aşmamak kaydı ve savaşı durdurup düşmanı barışa zorlamak gayesiyle caizdir.

6. İşkence

Savaşta kesin olan haram işlerden biri müslemdir yani işkencedir. Allah Resulü “ وَلَا تَعْلُوا وَلَا تَغْدُرُوا وَلَا تُمْتَلُوا / Aşırıya gitmeyin. Mağdur etmeyin. Müsle yapmayın.” buyurmuştur.¹³ Teslim olan askere işkence haramdır. Askerî bilgi almak için bile olsa işkence haramdır.

7. Eman Dileme

Sözlü veya yazılı olarak eman dilendiği takdirde bunu kabul etmek vaciptir. Eman dileyip teslim olduktan sonra saldırmak haramdır.

Allah Resulü şöyle buyurmuştur: “ من امن رجلا على دمه فقتله فانا بريء من القتال وان كان المقتول كافرا / Bir adama canına dokunmayacağım diye eman verdikten sonra onu öldüren kimseden beriyim. Öldürülen kimse kafir bile olsa.”¹⁴

8. Düşman Mallarına Muamele

Savaş hukukunun önemli konularından biri **himâyetu'l-a'yân** yani düşmanların mallarını tahrip etmek caiz midir, değil midir başlığını taşır. İslam'a göre her şey Allah'ın mülküdür ve insana emanet edilmiştir. İnsana düşen, savaşta da olsa bu emanete riayet etmektir. Düşmanın evini, işyerini yıkmak, malını mülkünü tahrip etmek caiz değildir.

Bu sebeple Hz. Peygamber'in öğretisine “meyve veren ağaçları kesmeme, binaları yıkmama, şehirleri harabeye çevirmeme” prensipleri eklenmiştir.

¹³ Müslim, Cihâd ve Siyer, 3; Tirmizî, Diyât, 14; Ebû Dâvûd, Cihâd, 82.

¹⁴ Bezzâr, *el-Müsned*, 2308.

İmam Evzâî, bu konuda şöyle der:

“لا يحل للمسلمين ان يفعلوا شيئا مما يرجع الى التخریب في دار الحرب / Müslümanlara dârülharpte düşman şehirlerini tahrip etmek helal değildir.

“لأن ذلك فساد، والله لا يحب الفساد / Çünkü bu fesattır. Allah yeryüzünde bozgunculuk çıkarıcıları sevmez.”¹⁵

9. Düşman Hayvanlarına Muamele

Bazı fakihler ise düşman mallarının korunması konusunda canlı cansız ayırımı yapmış, hayvan haklarını (himâyetü'l-hayvân) ayrı bir başlık altında ele almıştır. İmam Şafii *el-Ümm* isimli kitabında şöyle der:

“ان ذات الأرواح قادرة على الشعور بالألم / Can taşıyanlar elem duyarlar.

“وعلى ذلك فان أي إذا يلحق بها هو تعذيب / Canlılara yönelik her eziyet işkencedir.”¹⁶

Hanbeli İbn Kudâme ise bu konuda şöyle der:

“ان الحاق الأذى بذوات الأرواح يقع ضمن حدود الإفساد في الأرض، / Can taşıyan hayvana eziyet, yeryüzünü ifsada girer.

“ولا يباح استهداف الخيل والحيوانات الأخرى في اثناء الأروب / Savaş esnasında düşmanı taşıyan atı hedef almak helal değildir. Taki onu kendisine siper edinmesin.”¹⁷

10. Esirlerin Durumu

Esirlere muamelede yediğinden yedirme, içtiğinden içirme, giydiğinden giydirmeye ilkesi benimsenmiştir. “وَيُطْعَمُونَ الطَّعَامَ عَلَىٰ حَبِّهِ مَسْكِينًا وَيَتِيمًا وَأَسِيرًا” / Onlar, kendileri sevip istedikleri halde yoksula, yetime ve esire de yemek verirler.”¹⁸

11. Yaralıların tedavisi

Yaralıların ise tedavisi zorunlu görülmüştür.

12. Düşman Ölülerinin Hukuku

Ölü düşman askerlerinin düşmana teslimi, mümkün değilse gecikmeksizin defin işleminin yerine getirilmesi zorunludur. Ölüyü defnetmemek işkencedir. İbn Hazm şöyle der:

“على عاتق المسلمين التزام بدفن اعدائهم، اذا لم بأخذها العدو / Gelip alınmadığında, düşman askerlerinin ölüsünü defnetmek Müslümanların boynunun borcudur.

“وان تقاً عسهم عن الاضطلاع بهذا الالتزام يرقوا الى حد التمثيل بالجثث / Bunda gevşeklik göstermek, bedene işkence sınırlarına girer.”¹⁹

13. Savaş Sonrası Hukuk

“فاذا توقفت الحرب ال انتهاء، / Savaş bittiğinde

“فلا غدر، / masum insanları mağdur etmek,

“ولاقتل لأسير، / esirleri öldürmek,

¹⁵ Serahsî, *Şerhu's-Siyeri'l-kebir*, I, 32-33

¹⁶ Şafii, *el-Ümm*, (Beyrut: Dârü'l-Marife: 1973) IV, 257.

¹⁷ Ayrıntılı bilgi için bkz: *Himayetü'l-Medeniyyin fi Kalbi Kanuni'l-Harb fi'l-İslam*

¹⁸ 76/İnsân, 8.

¹⁹ İbn Hazm, *el-Muhalla*, (Beyrut: Dâr'ül-Afak el-Cedide, t.y), V, 294.

ولا يتبع فار، / kaçanın peşine düşmek,
 ولا يتعرض بسوء، / kötü muamele etmek yoktur;
 بل يعامل الجميع معاملة انسانية”²⁰ / herkese karşı insani muamele etmek esastır.

***

Mekke'nin fethi için Medine'den hareket hazırlığı yaptığı esnada sancak Sa'd b. Ubâde'deydi. Sa'd b. Ubâde elindeki sancakla insanları savaşa teşvik eden şöyle bir konuşma yapar:

“اليوم يوم الملحمة، / Bugün eti kemikten ayıran savaş günüdür.
 اليوم يوم احل الله الدماء، / Bugün Allah'ın kan dökmeyi helal kıldığı gündür.
 اليوم يوم اذل الله القریش / Bugün Kureyş'in zelil olduğu gündür.”²¹

Kin, intikam kokan bu sözleri duyan Allah Resülü sancağı Sa'd'ın elinden alır ve oğluna verdikten sonra şöyle buyurur:

“اليوم يوم الرحمة، / Bugün merhamet günüdür.
 اليوم يوم حرم الله الدماء، / Bugün Allah'ın kan dökmeyi haram kıldığı gündür.
 اليوم يوم أعز الله قریشا / Bugün Kureyş'in izzet sahibi olduğu gündür.”²²

Allah Resülü, Mekke'nin fethine giderken fetih yolunda bir çalının dibinde yeni yavrulmuş bir köpek görmüş ve ordunun geçişi esnasında yeni doğan yavrular zarar görmesin diye Cuayl bin Surâka isimli sahabeyi yuvanın başında nöbete bırakarak ordunun geçişi tamamlanana kadar oradan ayrılmamasını emretmiştir.²³

Allah Resülü Mekke'ye girerken şöyle buyurmuştur:

“من دخل دار أبي سفيان فهو آمن، / Her kim Ebu Süfyan'ın evine sığınırsa emandadır.
 ومن أغلق عليه داره فهو آمن، / Her kim evine girerse emandadır.
 ومن دخل المسجد فهو آمن، / Her kim Kâbe'ye sığınırsa emandadır.”²⁴

Sonra herkesi Kâbe'de toplamış ve onlara şöyle demiştir: “Bugün size Yusuf'un kardeşlerine söylediği sözü söylüyorum: لا تنزيب عليكم اليوم، / Bugün size hiçbir kınama yoktur.”²⁵

Bu eman çağrısına uymayıp Mekke'den ayrılan Cüzeyme kabilesi üzerine Hâlid b. Velîd'i göndermiştir. Ancak Hâlid b. Velîd'in, aldığı bazı esirleri öldürdüğünü duyunca ellerini semaya kaldırıp üç defa şöyle demiştir: اللهم انى ابراء اليك مما صنع خالد، / Allah'ım, Hâlid'in yaptıklarından sana sığınıyorum.”²⁶ Sonra Hz. Ali'yi göndererek öldürülen esirlerin diyetlerini ödemiştir.

²⁰ Ayrıntılı bilgi için bkz: Himayetü'l-Medeniyyin fi Kalbi Kanuni'l-Harb fi'l-İslam

²¹ Buhârî, “Kitâbu'l-Megâzi”, 46, Vakîdî, *Kitâbu'l-Megâzi*, thk. Marsden Jones, (y.y., Beyrut, 1984.) II, 821.

²² Vâkîdî, *Megâzi*, VIII, 822.

²³ Vâkîdî, *Megâzi*, II, 225.

²⁴ Ebû Dâvûd, *İmâre*, 24, 25.

²⁵ 12/Yûsuf, 92.

²⁶ Buhari, *Megazi*: 58, *Ahkam*: 35, *Nesâi*, *Kudât*: 16.

Osmanlı Savaş Hukuku Geleneği

Kur'an ve sünnetin, raşit halifelerin ve fukahanın savaş hukuku ve ahlakına dair ortaya koyduğu bu zengin müktesebat, bizim tarihimizde bir devlet geleneğine dönüşmüştür.

Osmanlı Devleti, muhasım devletlerin insani değerleri ve diplomasiyi hiçe saydığı dönemlerde bile sefer sırasında, savaş meydanında ve sonrasında savaş hukuku ve savaş ahlakı ilkelerinden ayrılmamaya azami özen göstermiştir. Askerî zorunluluklar ile insani değerler arasında daima bir denge gözetmiştir. Bu konuda yeri geldiğinde kendi yetkililerini uyarmıştır. Gayr-i muharip unsurlara ilişilmemesi düsturuna riayet etmeyenleri cezalandırma cihetine gitmiştir.

Sultan I. Murat **Hüdavendigâr** döneminde 1361 yılında Edirne Kalesi kuşatıldığı zaman şehir dışındaki Rum bağ bahçelerinden açlıklarını gidermek için yedikleri yemiş ve üzümün paralarını ağaç ve kütüklerin diplerine bıraktıklarına Edirne Rum ahalisi şahitlik etmiştir.

Kanuni Sultan Süleyman, son günlerinde, sefer hazırlıkları sırasında ordunun geçtiği güzergahta gayr-ı muharip sivillerin korunması için Rumeli Beylerbeyi'ne 1 Haziran 1566 tarihli bir ferman göndermiştir. Fermenda, sefere çıkıldığında ekili alanlara ve otlaklara zarar verilmemesi, sefer bölgesindeki halkın hukukunun korunarak kimseden zorla ve ücretsiz bir şey alınmamasını istemiştir. Verdiği emrin yerine getirilip getirilmediğini kontrol edeceğini de belirtmeyi ihmal etmemiştir.

Bu konuda başka bir örnek de Sultan II. Mustafa dönemine ait 15 Mayıs 1695 tarihli fermanıdır. Fermenda sefer esnasında halka adalet, merhamet ve şefkatle davranılması **emredilmiştir**, halktan karşılıksız bir şey alınmaması ve ekili alanlara saldırılmaması talimatı **verilmiştir**. Israrla vurgulanan bu emirlerin ardından zulümden uzak durulması için Kur'an-ı Kerim'in ilgili ayetlerine atıfta bulunularak telkinlerde bulunulmuştur.

Balkan Devletleri ile savaşa girilmesi üzerine Padişah adına Başkomutan Vekili Nazım Paşa, 18 Ekim 1912 tarihinde ecdada yakışır şekilde savaşılmasına, sivillere ve esirlere iyi muamele edilmesine dair talimatname yayınlamıştır. Sebepsiz ve acımasızca kan dökülmemesini, masum, aciz, kadın, çocuk ve esirlere kötü muamele edilmemesini emretmiştir. Silahlı olmayan halkın malı ve canı ile kutsal binaların korunmasını istemiştir. Gayr-i muharip unsurlar dışında düşman ordusunda istemeyerek savaşanlara **dahi** merhamet edilmesini tavsiye etmiştir.²⁷

Mehmetçik, Çanakkale Savaşı'nda yaralı Anzak askerlerini bütün tehlikeleri göze alarak kucakladıktan sonra karşı siperlere bırakmakta tereddüt etmemiştir.

***

Değerli Kardeşlerim,

İki dünya savaşının vahşetine şahit olan insanlık, büyük acılarla tecrübe ettiği vahşetlerin bir daha yaşanmaması için Cenevre sözleşmeleri imzalamıştır. 1949'da İsviçre'nin Cenevre şehrinde imzalanan Cenevre sözleşmeleri ya da Cenevre konvansiyonları, dört ana sözleşme ve üç ek protokolden ibarettir: **bir ve ikinci sözleşmeler harp hâlindeki kara-deniz silahlı kuvvetlerin hasta ve yaralılarının vaziyetlerinin ıslahını, üçüncüsü esirlere yapılacak**

²⁷ Detaylı bilgi için bakınız: Hasan Doğan. "Osmanlı Savaş Hukukunda Sivillere Yönelik Benimsenen Genel Siyaset (1853-1920) " *Belleten* 87, no. (2023): 595-634. <https://doi.org/10.37879/belleten.2023.595>.

muameleleri, dördüncüsü ise sivillerin korunmasıyla ilgilidir. Ek protokoller ise mağdurların korunması ve ilave bir ayırıcı amblem kullanımına ilişkindir.²⁸

Ne 1949'da imzalanan Cenevre sözleşmeleri ne de 1977 ve 2005'te bu sözleşmeleri tahkim eden ek protokoller insanlığın aklını başına almasına yetmiştir. Savaş hukukunun cüzi bir kısmını teşkil eden bu kurallar maalesef çağımızdaki acıların yaşanmasını engelleyemediği gibi bugün de Gazze'de yaşanan katliamın önüne geçmeye yetmemiştir. Ancak geçmişten farklı olarak bugün tek tesellimiz, Siyonizm ideolojisinden güç devşiren terör devletinin insanlığın vicdanındaki meşruiyetini kaybetmeye başlamasıdır.

***

Bu katliamın bir an önce son bulması, Rabbimden niyazımdır. Bütün insanlığın mazlum Gazze halkının yanında yer alması, en büyük duamdır.

Hepinizi saygıyla selamlıyorum. Allah'a emanet olunuz.

---

²⁸ Detaylı bilgi için bakınız: Melike Batur Yamaner vd., *12 Ağustos 1949 Cenevre Sözleşmeleri ve Ek Protokolleri*, Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, No: 42, İstanbul 2009.